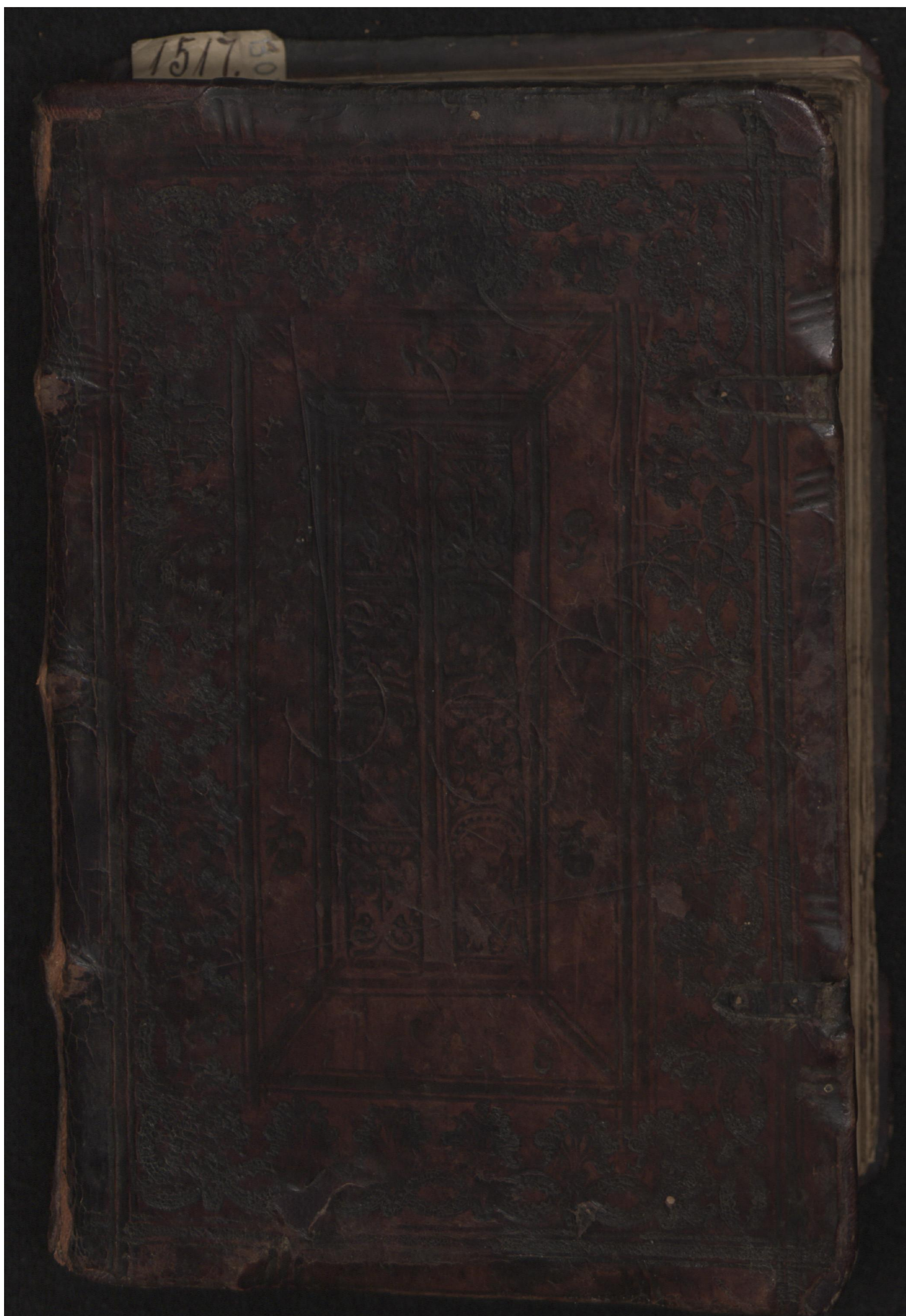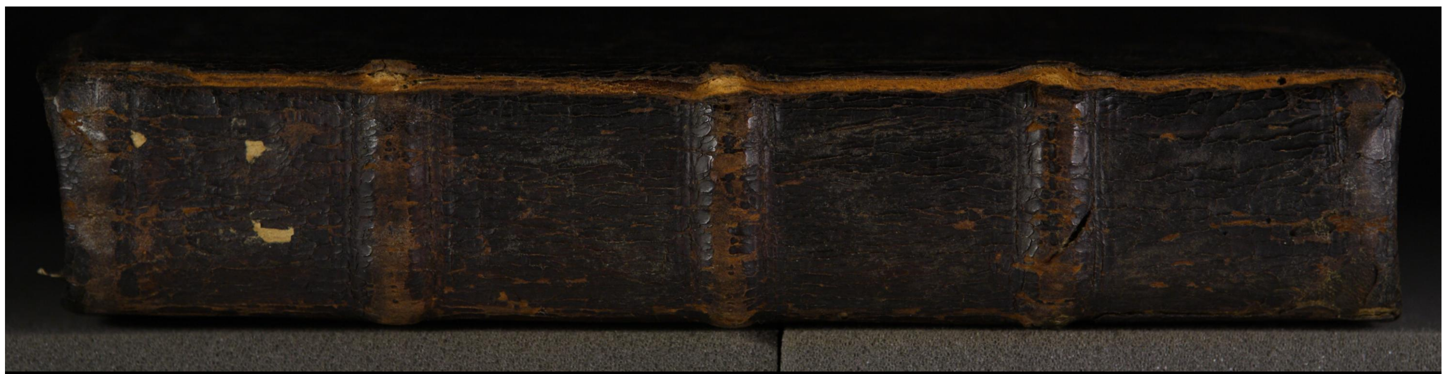
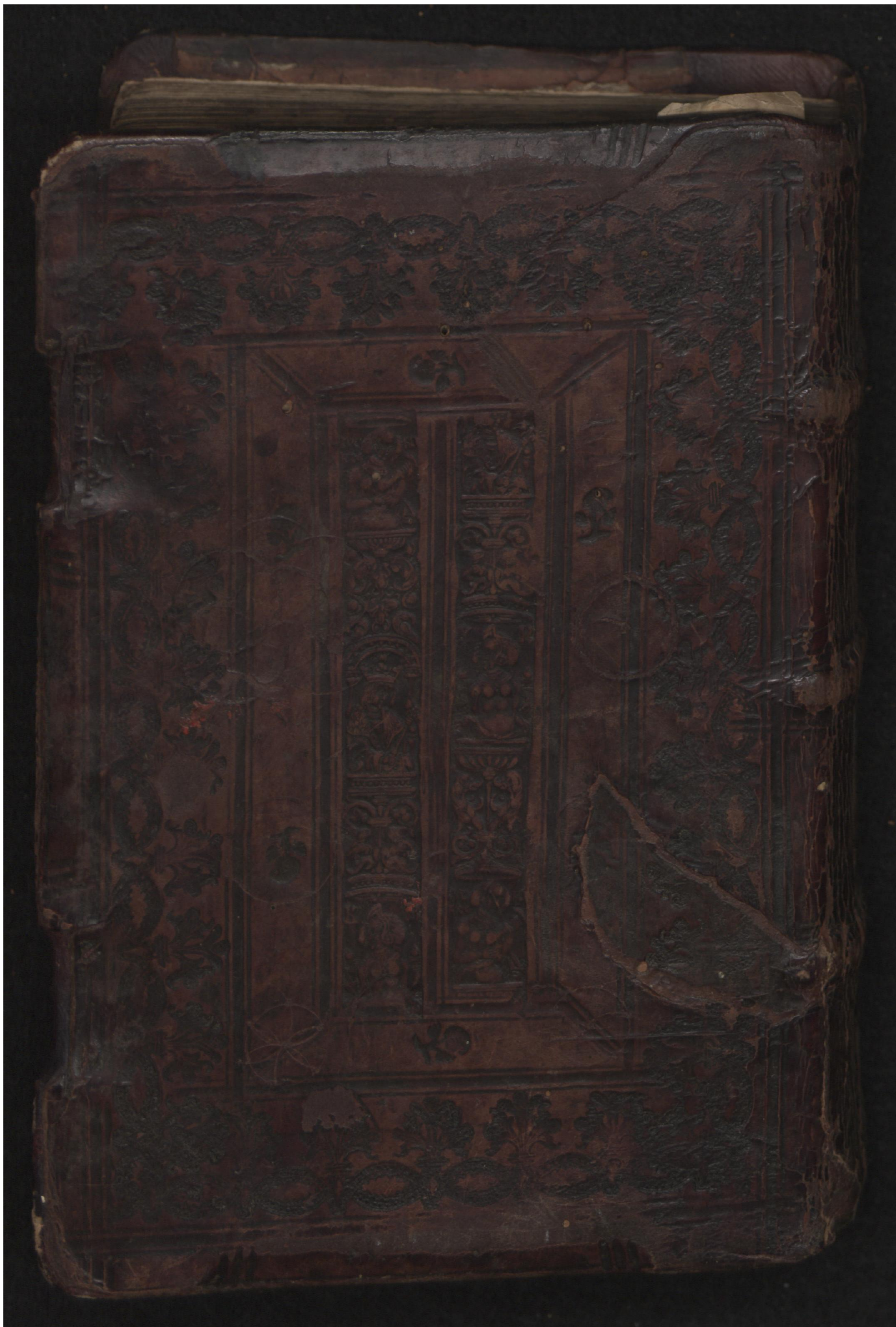
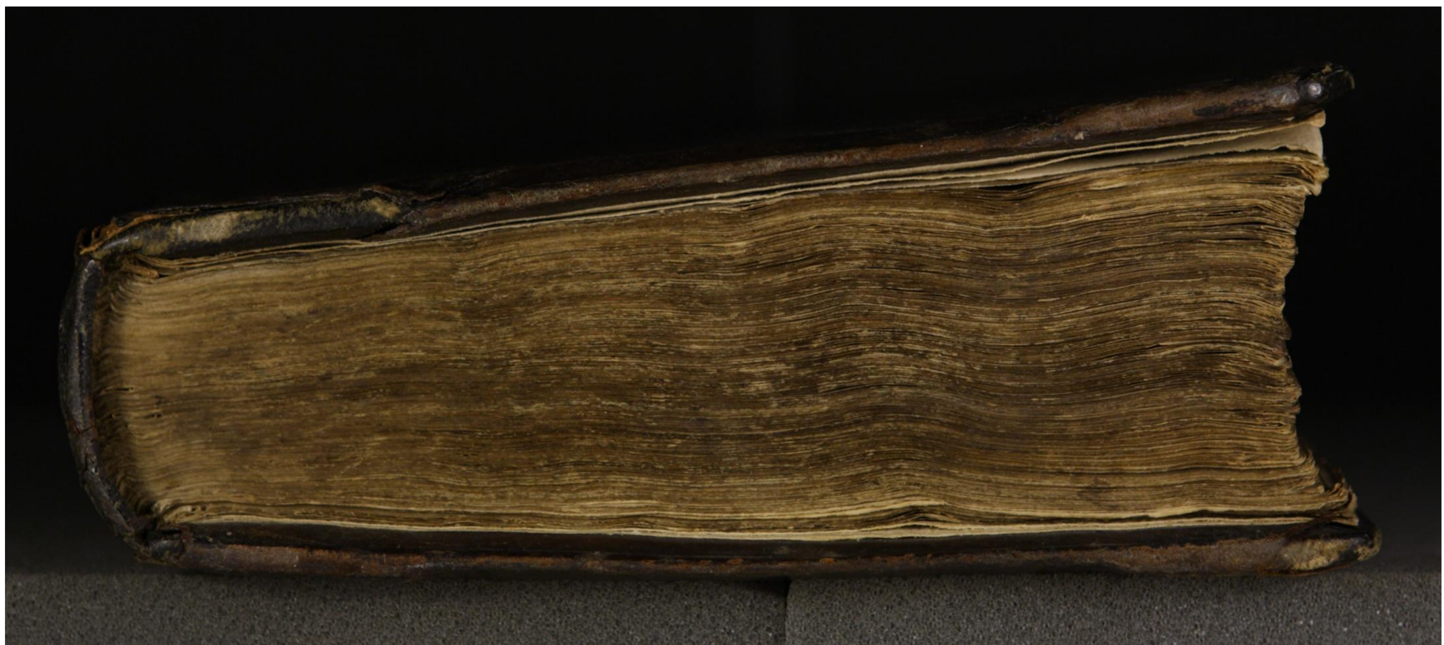

1517.

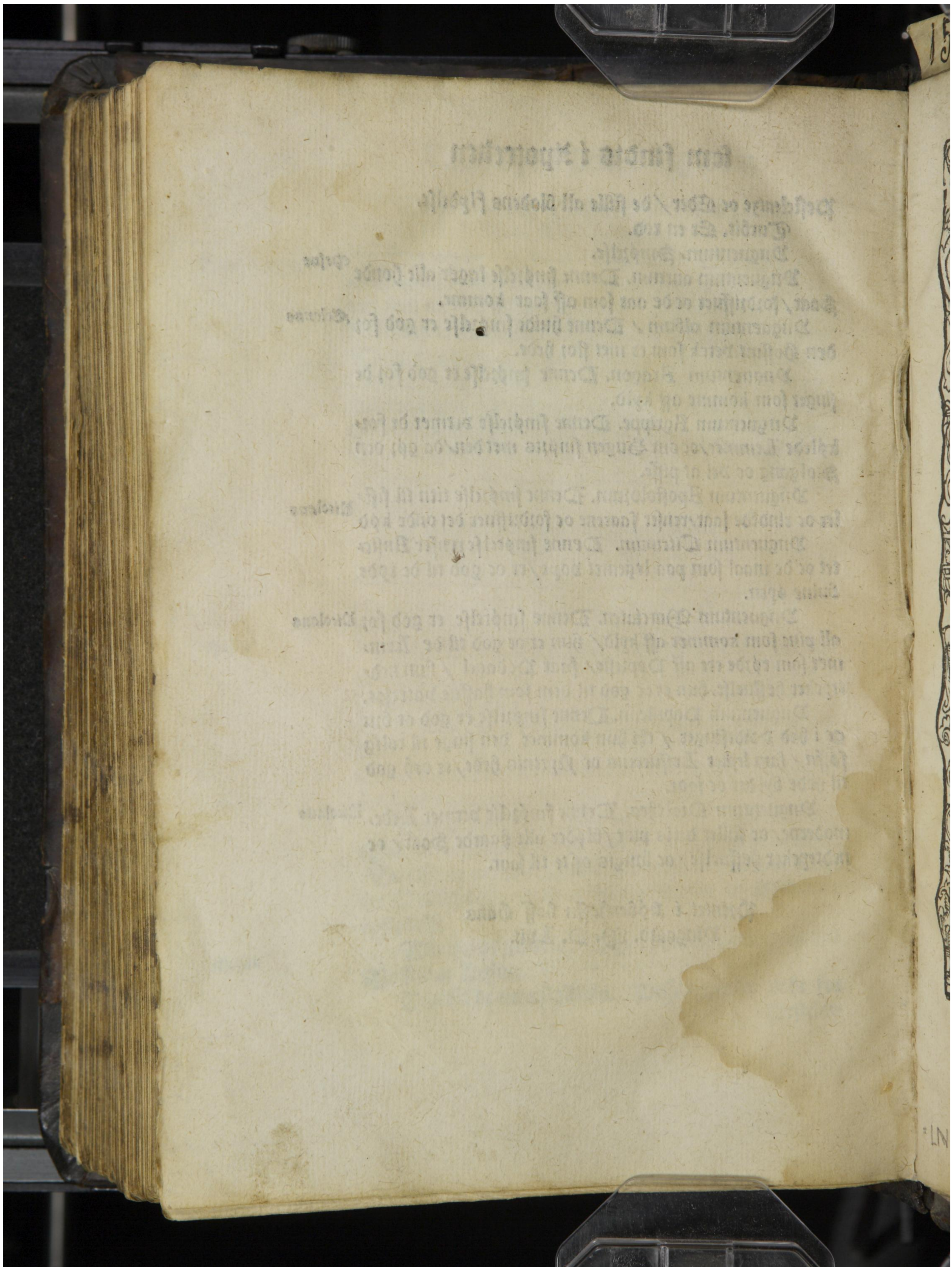

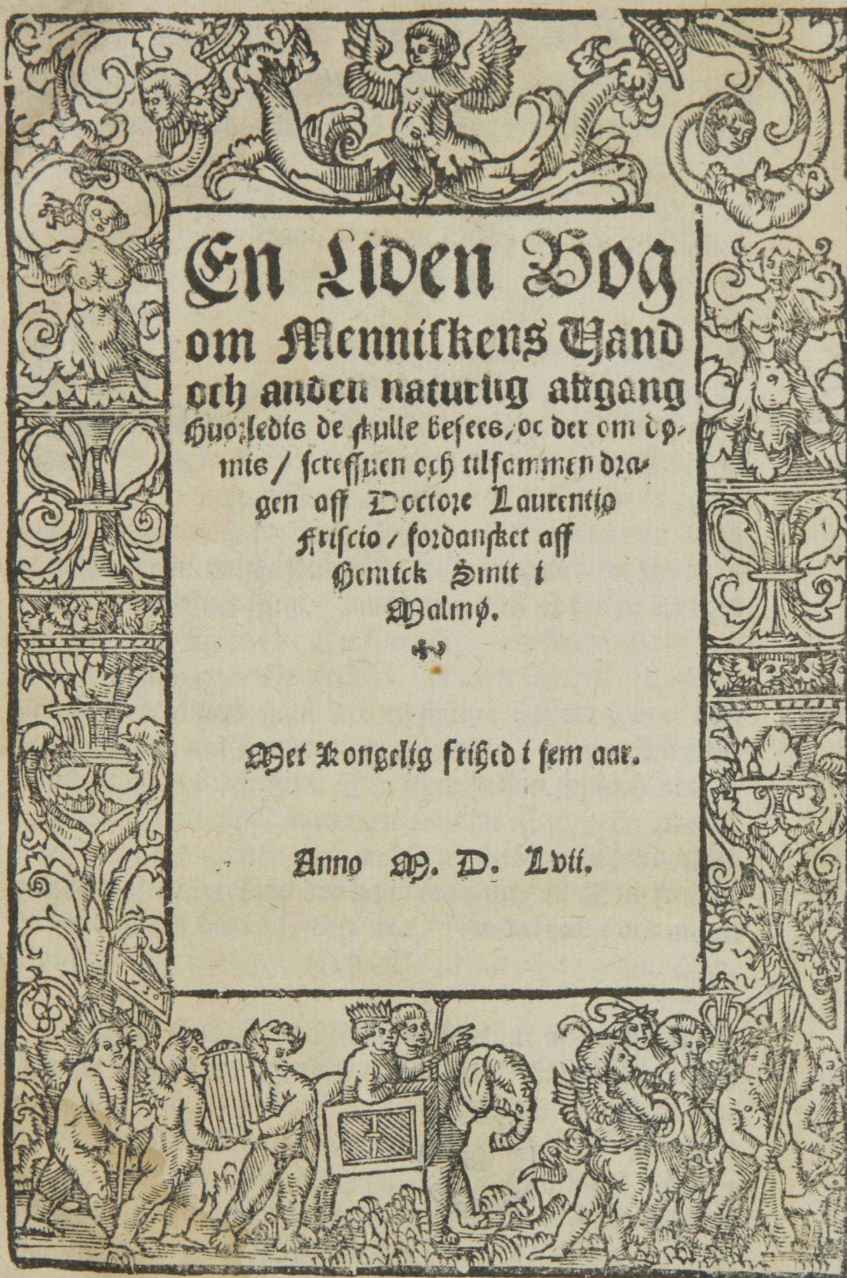

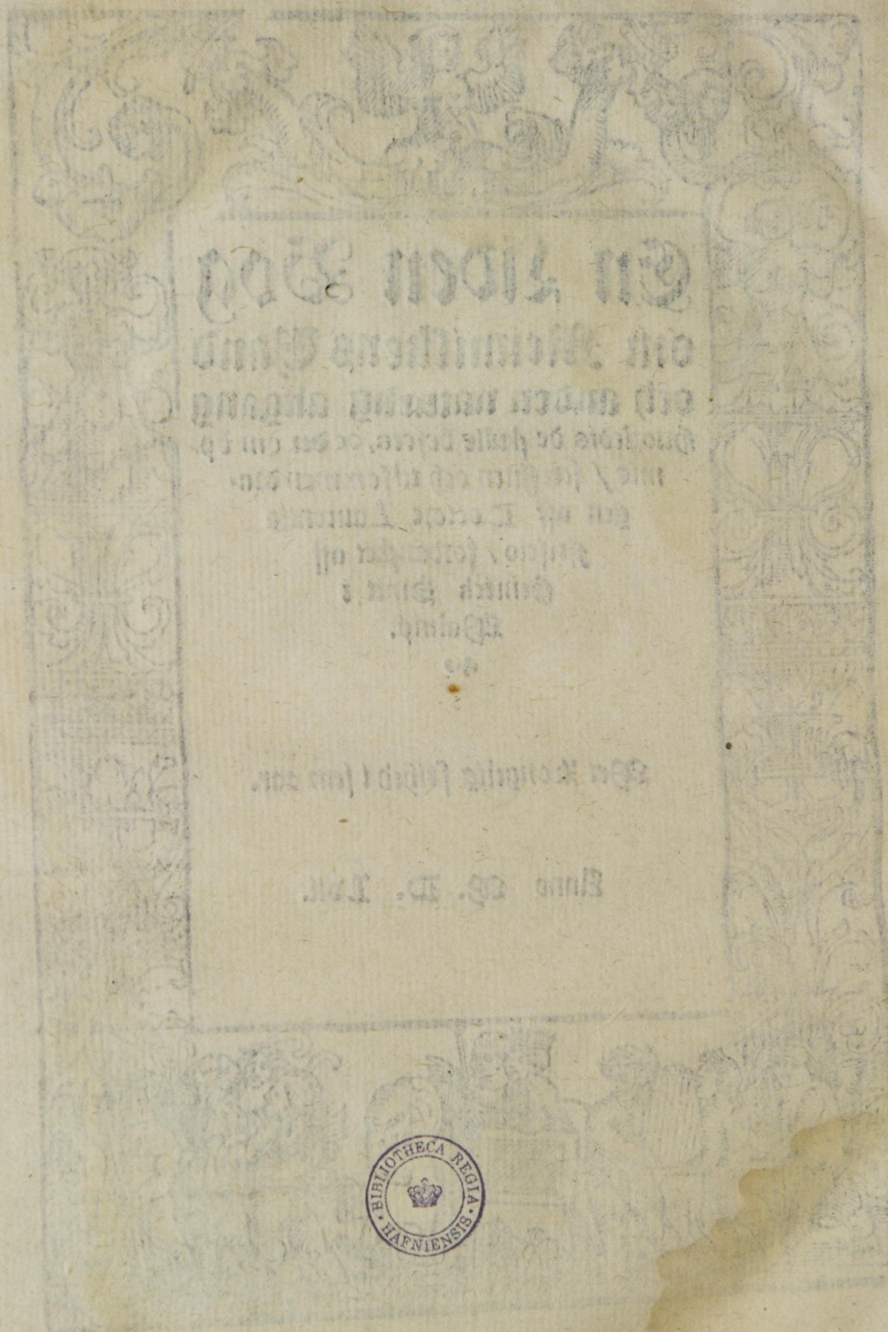

En Liden Bog om Menniskens Vand och anden naturlig affgang

Huorledis de skulle besees, oc der om dø-
mis / screffuen och tilsammen dra-
gen aff Doctore Laurentio
Friscio / fordansket aff
Henrick Smitt i
Malmø.

Met Kongelig frihed i fem aar.

Anno M. D. Lvii.

BIBLIOTHECA REGIA
HAFNIENSIS

Erlig oc Velbyrdig Mand Herloff Trolle til Hillerødzholm / Ynsker ieg Henrick Smidt i Malmø naade oc fred aff Gud vor kære Himmelske Fader / Met min villige Tianiste och ydmyge hilsen vdi Vaar Herre Christo.

Kære Herloff wi finde screffuit i Lægebøgerne / ath der ere trende honde slags Læger til. Det ene kallis Rationales / oc de ere de rette Læger oc naturens tro met hielpere oc tianere / disse ere begaffuede aff Gud met en besynderlig naade oc forstand / saa at de vide met deris konst at holde det mennicke som er helbrede sund ved sin sundhed oc om det bliffuer siugt / vide de raad til at hielpe det igen om saa er at Lægen oc den siuge elske oc frycte Gud den Himmelske læge oc Apoteckere / huilcken som vil och hielpe ved de middel som hand der til skicket haffuer som er bøn oc lægedom) om hannem der om bedis / eller er Lægens konst oc hielp forgeffuis. Thi siger Jesus Syrach vdi det xxxviii. Capit. Mit barn naar som du est siug / da acte det intet / men bed Herren / saa skal hand helbrede dig etc. Saa giorde Kong Ezechias der hand laa siug / oc Gud forlengte hons Liffs dage i femten aar / som wi læse i den anden Kongers bog i det xx. Cap. Oc Esaie i det xxxviii. Cap.

Kære Herloff / wi finde oc screffuit at de rette førsste Læger som denne dyrebare oc hellige konst først larde och paa bane kom / vor Apollo och Aesculaptus / huilcke som for deris store visdom oc konstis skyld actedis for Guder aff den menige mand. Och effter deris død vor denne dyrebare konst fuldner vndergaait oc bleffuit til intet. Da opuacte Gud selff Hyppocratem Conia / som vaar en from-

 mer ler-

Met lerdet Mand/Huilcken der screff nogre nyttelige Bøger i Lægedoms konst/ Vdi hans tid vaar der en stor suar Pestelentze i Attica Land/oc serdelis i Athene Stad/huilken som mange aff dage tog/da paa fant Hyppocrates en subtilig Læge konst / met huilcken hand mange fride och hialp/tht lode de aff Athene Stad/hannem til en hugkommelse och ære opsette en Guldstøtte / och der motte ingen gaa frem for den/vden hand giorde den ære. Oc dẽne Hyppocrates vaar til try tusinde femhundrede och tredive aar effter at Verden vaar skabt/och tryhundrede och atten aar effter Rommere Stad først bygdis/oc det vaar CCCC. lxv. aar for Christi fødzel.

Oc effter denne Hyppocrate kom Galenus Pergamensis/hand vdlagde och forklarede Hyppocratis scriffter oc Bøger/hand screff oc i samme Læge konst som Tortellius scriffuer Cl. bøger.

Effter Galeno kom Nichomacus Aristotelis Fader/hand vaar aff Galeni Slect/ och vaar Kong Amyntæ Læge som vaar kong i Macedonia/Huilcken som vor den store Kong Alexandri Fader. Der effter komme Auicenna Rasis Hali/ Johannes /Mesue/Auerrois/Rabi Moses/oc andre saadanne.

Nu vdi denne vor tid/Gud ske loff / haffue wi her i vore land /vise/Lærde oc forfarne Mend i denne konst/oc besynderlig Docter Christiern Morsianum / som obenbarlige læser oc lærer de vnge Studenter denne konst som løst til den haffue i Kiøbenhaffns Høye schole. Vaar kæriste naadige Herre Kong Christian gør och stor flidt der til som ieg haffuer forstaait/at hans Kongelige Maiestet ville det gierne saa skicke/at i huert Biscops sticht her i Riget skulle vere en lerder oc forfaren Docter i Lægekonst / til huilcken mand kunde haffue sin tilfluct om nogen finge nogen siugdom/ oc met hans konstes hielp beredde sit liff

om det

om det vore Guds gode vilge. Lige saa som hans Kongelig Maiestat haffuer giort i Ottens Stad i Fyn / Huer som den vellerde mand Docter Cornelius er / och tien alle der met sin konst som den behoff haffue. Her aff haabes ieg oc mange andre met mig / at Læge konst skal och komme i verdighed her i vore Land / lige som hun er i andre land. Om saadanne Læger scriffuer Jesus Syrach i det xxxviii. Capittel. Oc siger / Hedre Lægen met tilbørlig ære / at du kand bruge hannem i din nød.

Det andet slaus Læger kallis Emperici / och det ere de som sette all deris ting i forfarelsen / och mene ath de ere visse paa deris handel / och haffue icke behoff nogen ydermere konst / oc disse Læger ere mange / lige som Bartskerer / Paacke læger / och andre saadanne / som handle met Plaster oc Smørelser / oc giffue iblant met induortis Lægedom / oc den første læge aff dette slau vaar Creontes Agregentinus aff Sicilia som Plinius siger i sin xxix. bog i det første Capit. Disse vide noget / men icke den rette grund / det er / de gøre och handle alt deris ting vden forstand / de vide huercken Siugdommens aarsage eller begyndelse. De ere oc saare Næse visse menendis at de kunde icke fare vild / de acte icke Cornelii. Celsi ord huilcke som hand scriffuer i begyndelsen aff den tredie bog / der som hand saa siger. Naar som naturen staar emod lægedommen / da arbeyder Lægen forgeffues.

Det tredie slaus læger kalles Methoici / aff det ord Methodus / huilcket som mercker genuey / eller gensti / Huilcken som de mene at vandre / oc de ere dog langt fra den sande genuey eller gensti / Saadanne læger ere atskillige oc mange til / lige som disse / vlerde Muncke / Prester / forderffuede Kiøbmend / Therragelse oc Olie kremmere / som opsluge Eder Kopper / paa det de desbedre kunde bedrage

den menige simple almu / och der met selge deris vare des
dyrere. Disse bedragere vide raad til alle siugdomme som
dem faare komme / Men we den som deris lægedom for-
søger. Disse kunde oc see i menniskens vand / end dog det
haffuer verit ladt tho eller tre dage siden / eller det er følt
xv. eller xx. Mile til lands / huad for en siugdom den
Siuge haffuer / huilcket icke mueligt er effter ret naturlig
konst / som mand her effter skal høre / Men de bruge de-
ris Herre Dieffuelen til hielp huilcken som dem det oben-
barer. Om saadanne Læger vil ieg sette her en viss och
sand Historie / huilcken ieg selff seet oc hørt haffuer J An-
drop Stad vdi Brabant vaar en Bogeprentere ved naffn
Johan Thibalt / hand forlod oc offuergaff sit embede och
Handuerck / oc gaff sig vd faar en Docter oc læge / hand
fick stor tilløb aff det menige uforstandige folck som no-
gen siugdom haffde / de sende deris vand til hannem ath
hand skulle det besee / oc sige dem huad siugdom de haffde
thi det uforstandige och daarlige folck vide icke andet end
at en Læge kand see i Menniskens vand / alle siugers be-
gyndelse / tilfald oc pine / Huilcket icke er muligt / At den-
ne Iohan Thebalt haffde saadan tilløb aff menige mand
det fortrød nogre Læger / thi ginge tre eller fire til aff dem /
oc lode aff deris vand i ith Glas oc sende det til hannem
ath hand skulle det besee / oc der hand fick samme Glas i
sin haand / holt hand det mod dagen / der effter gick hand
heden til en sted / der som hand haffde Globum Mundi
staaendis (Det er en trind bold paa huilcken verden staar
aff malet) hand saa paa den / siden gick hand atter oc saa
paa Vandglaset mod dagen / det giorde hand tregange /
der effter sagde hand til den som vandglasit frem bar. Hui
komst du hid at friste mig / ith vil ieg sige dig som ieg vdi
vandet seet haffuer / ber du det icke igen det du stalst paa
den sted / da bliffuer du visselig hengt / da forskrack hand
som

som haffde vandet frembaarit/ oc sagde/ Kære her Docter
ieg beder eder for Guds skyld ath i icke røbe mig fattige
mand/ oc sagde ath de sende mig til eder/ oc huorledis der
vaar handlet met vandet. Da sagde samme Thebalt /
gack oc sig dem hues ieg haffuer dømpt om deris vand. At
hand dette kunde see vdi vandet vaar icke mueligt / men
Dieffuelen obenbarede hannem det/ huilcken hand oc hans-
lige bruge til deris konst.

I blant disse Læger ere oc Troldkarle och Trold-
koner / som met deris læsning och primsignelse vnderstaa
dem at helbrede siuge mennisker. Det ere nogre mennisker til
at naar som Gud legger sit Hellige kaarss paa dem / som
er siugdom/ dem til gode/ oc til bod oc bedring/ paa det de
skulle leffue euindelig met hannem/ da foracte de det / paa
kalle icke Gud / oc bruge ey heller de middel til deris hel-
brede som dem burde/ men tildfly til Troldkarle oc Trold
koner som bruge deris konst met dem/ oc det skeer vel stun-
dem aff Guds tilladelse ath de bliffue helbrede paa Lege-
mens vegne/ men Sialen bliffuer siug/ oc dør euindelig/
thi saadan helbrede er icke aff Gud / men aff Dieffuelen.
Kong Ahasia huilcken oc Assa kallis / forlod Gud der han
vaar siug oc søgte hielp och trøst aff Belsebub den Gud
i Ekron/ thi motte hand dø / som wi læse i den anden kon-
gers bog i det første Capit.

Kære Herloff / Den store ære oc dygdt som eders kæ-
re Fader/ Her Jacob Trolle/ desligiste oc eders velbyrdig-
heds kære Søster Fru Margrete Claus Vrnis nu salig
met Gud i deris liffs Tid mig beuiste dog wforskyldit i
alle maade / Huilcke deris store velgerninger ieg aldrig
kand eller vil forglemme / men altid staa mig for øyen som
en spegelbog etc. Oc effterti at ieg altid haffuer hørt oc hører
daglige megit gaat om eders velbyrdighede fromhed/ oc om
eders kiere hustru fru Birritte/ huorledis at i oc hun elske oc

frycte Gud/ och haffue hans hellige Guddommelige ord
oc ordens tiænere kiære aff eders gantske hierte / fordi och
forfremme det aff all eders formue/ oc hielpe til at Scho-
lerne mue bliffue ved velmact / aff huilcke Guds ords
tiænere skulle komme/haffuer oc eders Velbyrdighed/ som
ieg haffuer i sandhed forfaret/ giort oc lagt en erlig oc euig
rente til Helsingørs Scholes tiænere/ oc vore vel at yndske
at nogen anden eders Velbyrdigheds lige ville her vdi eff-
terfølge eders exempel /huilcket Gud vdi sin tid skal vel
belønne/ naar som hand skal sige. Kommer hid mine vd-
ualde. etc.

Kære Herloff / foresagde velgerninger haffue giffuit
mig en aarsage at tilscriffue oc skencke eders velbyrdighed
denne neruerendis lille bod/ Huilcken den vise och vellerde
Mand Doctor Laurentius Frisius haffuer til sammen
draget aff lerde Mends bøger/huilcken ieg fordansket haff-
uer oc paa vort Tungemaal vdsat / dog icke ord fra ord
som hand den screffuit haffuer/ men stundem fra tagit och
til set/ effter som mig best siuntis at hun kunde vere vore
lands Indbyggere nyttelig / i huilcken mand kand rettelt-
gen see oc dømme paa Menniskens vand / och anden na-
turlig affgang. Oc denne Bog lod ieg vdgaa vnder eders
Velbyrdigheds naffn /paa det hun kunde teckis andre diss-
bedre och komme dem til gaffns / bedendis eders Velbyr-
dighed ydmygeligen oc gierne/ at i tage dette mit føie ar-
beyde til tacke/och mig hoff de auensiuge som stedse las-
te oc skende en andens arbeyde forsuare til det beste
Her met eders Velbyrdighed vdi al lycksalig
hed och velfart den euige
Gud beffalendis.

❧

Tafflen

Om stolgang.

Det i Capittel.

Huad Menniskens piss eller vand er.

FOrst skal mand vide/ at Pisset er intet andet vden it våd huilcket sô aff klaret er fra blodet oc de andre vedsker/oc haffuer sin begyndelse igennem en aare Huilcken som er vdi Leffueren der som hun hulest er. Paa det ath mand dette disbedre forstaa/ da skal mand vide/ Ath naar som maden oc dricken er fordøffuit eller fortærit/ da drager Leffueren hendis føde til sig/ och deler den od igen vdi fire deler igennem fire aarer/ Huilcke vddelse ere som ieg nu sige vil.

Førster deler hun den subtilige lette damp op ath vdi Gallens hus/ huor aff den vedske Cholera kommer. Den suare oc tunge part deler hun ned at til Milten/och den er Blodsens bolig som kallis Melancholia. Den vandaffti-ge vedske dragis ned til Nyrerne oc til Blaren/ och det er Pisset. Siden deler Blodet sig allesteder vdi aarerne til le-gemens opholdelse / naar som det før renset er aff den off-uerflødige vedske / dette kand mand subtiligen see vdi de prentede Breff som giorde oc malede ere effter menniskens legems Lemmer oc induoler.

Vdi Menniskens Piss skulle fire ting vdi det første vel actes/Det første er farffuen/Det andet substantien/det tredie huad der vdi findis. Det fierde vdi huor mange dele det delis.

Pissens farffue rettelig der om at tale/ ere icke vden tuende/som ere/huit oc sort/huilcke Complexien mercke/ met atskillige der om ath tale / da ere der tiue haande flags farffuer til/om huilcke mand her effter skal høre. Substant-zien mercker den vedske som regerer/ och den sker vid disse tuende qualiteter som ere vedske oc tørhed/aff huilcke pisset bliffuer tyndt eller tyckt. Mand seer oc vdi Pisset mange

haande ting / som ere sand / skel / rødde / blod. etc. Huor aff saadant kommer / skal mand het effter faa at høre.

Pisset delis oc vdi trende deler. Først nederst oc kallis Ipostasis / i mellemdelen / vdi den øffuerste del Nubes eller Circulus kallet. Den vnderste eller nederste del met sin tilhenggelse / den dømmis legemens vnderste part neden for rebbenene. Mellemdelen / den middelste part / øffuerste del Hoffuedit. Paa det at mand kand dette disbedre forstaa vil ieg her sette sex Regle før end ieg nogit ydermere om fore sagde ting handle vil / Huorledis mand om menniskens vand dømme skal / paa det at mand skal icke fare vild der i

Det ii. Capittel.

Sex Regle som huer bør at vide som noget dømme vil om Menniskens Vand.

Den første regel er. Før end mand beseer pisset skal det ladis vdi it rent oc klart Glas / vden trint sõ en blare / lige sõ vandglas vane ere at vere / dette siger Isaac de vrinis vdi det tredie.

Den anden regel er. At naar som mand haffuer ladt Pisset vdi saadant Glas / da skal mand det icke holle naar som mand vil det besee / vdi den sted som Solsens skygge skinner mod den som det vil besee / eller vdi den sted som mørck er / fordi at naar som Solsens skin skener vdi Glaset / da forhindris siunen / och siunsens aand atskilles der aff / och saa kand mand intedt dømme om den lille materie som nedre i bonden aff Pisset er. Saaledis sker det oc i den sted som mørck er / thi mørckheden forvandler farffuen. Her aff følger det och / at den bedragis oc som Pisset beseer / om hand holler det for nær eller for langt fra sig. som Auicenna secunda primi siger I nermer du pissit til dig holder / i tyckere det vorder / oc ey lengre du det fra dig holler ey

klarere

klarere bliffuer det, Fordi fare de vild som Pisset om aff-
tenen mod Liusset bese,

Den tredie Regel er oc Auicenne vdi foresagde sted /
At mand skal anamme Pisset om morgenen naar som for-
døffuelsen fuldkommen er / sker det icke saa / da foruand-
les farffuen oc alle de andre ting. Fordi siger Auicenna saa-
ledis / Somme sige ath mand kand intet vist dømme om
Pisset naar sex timer ere forgangne effter at mand det ladt
haffuer / men ieg siger (siger Auicenna) Ath naar en time
forgangen er effter mand det annammet haffuer / at mand
siden intet vist dømme kand. Aff disse ord forstaar mand
vel at mand kand intet vist dømme paa det Piss huilcket
som sendis offuer fem eller sex mile til en læge.

Den fierde Regel. Naar som mand vil bese noget
vand som er nyglig taget / da skal mand giffue act der paa
om det er skiønt eller tyckt / mand skal lade det nogen
stund staa vel tedt tilstoppet / ocsaa giffue act der paa om
det foruandlis / thi sompt vand er skønt naar som det Pis-
ses / oc bliffuer siden wklart / sompt er wklart naar som
det pisses / och bliffuer siden klart / sompt bliffuer lige som
det er pisset / sompt foruandlis / och naar som mand holler
det vdi het vand / da bliffuer det skønt igen / oc aff samme
vand kand mand intet vist dømme / thi aff saadan hede for-
gaar substantien oc farffuen,

Femte Regel. Før end mand nogit om Pisset døm-
mer / skal mand vdspørie oc forfare huor gammel mennisket
er som Pisset haffuer / thi vandet foruandlis effter alderens
lelighed. It vngt barns vand skal vere farffuit som melck
ret naturlige / thi at offuerflødigheden er lig met føden. Bør-
nenis vand skal vere blegactig oc icke aldelis huit / de som
ere aff middelmaadis alder / det skal vere subtiligt och gul-
affiigt. De Gamles vand skal vere huit och subtiligt /
fordi at den naturlige hede er icke sterck nock vdi sig selff /
thi er

thi er vandet huit / och aff kulden forstoppes de veye huor igennem offuerflødighe den skulle gaa, fordi er det klart.

Paa det ath mand kand dette disbedre forstaa / saa merck dette Exempel. Om mand lader dig see ith vand aff en vng Persone som er tiuffue aar gammel / oc samme vand er huit oc tyckt / oc du vist icke huor gammel hand er da skulle den vel saaledis der paa dømme / at samme vand vaare aff ith Barn / oc det vaare helbrede. Men ved mand alderen / da ved mand at det er icke naturligt / oc dømmer da der saaledis oppaa at den siuge er siug / aff Maffuens kyld oc vedske / eller aff noget andet. Det er oc meget nyttelig at mand ved den siugis Complexie / thi det ene menniske haffuer en bedre Complexie end det andit / der effter forandlis vandet oc saa.

Den siette Regel. Før end mand dømmer noget om menniskens Vand gøris det behoff at mand ved huorledis samme menniske haffuer holdit sig met mad oc drick / och met de andre ting som icke naturlige ere. Thi vandet foruandlis effter som disse brugis / Haffuer mand ædt Saffran / da er vandet visselig der effter saffuit. Item haffuer nogen ædt Salat / da er vandet om morgenen grønt. Haffuer mand ædt megit / eller fastet forlenge / da forandlis oc vandet der effter. Haffuer nogen verit fortørnit / arbeydet / eller badet / der effter foruandlis vandet.

Det gøris vel behoff at mand vel ved forscreffne Regle / om mand rettelig vil dømme om menniskens vand.

Det iii Capittel

Om vandens farffuer.

End dog ath vandet rettelig icke haffuer mere end tuende farffuer / som er huit oc sort / alligeuel delis de samme vdi tiuue farffuer / som mand her skal faa at see.

Disse trende mercke ath vedsken er forbrent. Sort som

som Blick. Sort som Horn/Graat som Bly.

Disse iiii. Merck at fordøffuelsen er forstor. Gult som it klart Horn. Huit som kierne milck. blegt som it kamel er.

Disse tuende merck medelmaadelig fordøffuelse/ blegt som vand huor vdi Fisk er saaden, Blegt som saadet aff kød/naar som kødet er halt saadet.

Disse tuende mercke en fuldkõmelig fordøffuelse/gult som ith skønt Quee eble/Gult som ith blegt Eble.

Disse mercke en begyndelse aff fordøffuelsen. Røt som det Guld som er blegt. Røt som skønt Guld,

Disse trende mercke en ond fordøuelse. Røt som saffran som icke vel farffuet/røt som saffran/røt som luen aff ild.

Disse mercke at fordøffuelsen afftager. Leffuerfarffue farffuit som tyck Vin. Grønt som Osen aff grøne vrter.

Det iiii. Capittel.

Om Sort Vand.

AT vandet haffuer en sort farffue /det skeer for trende fager skyld. Først at det er forbrent/Anden at den naturlige krafft aff tager/tredie at det er beblandet met nogen sort materie. Paa det at mand kand disbedre her om dømme da skal mand mercke disse viii. Regle.

Den første. Sort vand i huilcket nedre paa bondē meget sort materie er/oc den siuge haffuer en stor oc suar kolde siuge/det mercker Hoffuitverck oc sindernis forstørelse.

Den anden Regel. Sort vand som giffuer en suar luct fra sig/det mercker at brystet oc Lungen ere befengde/ och er almindelig gierne dødsens tegen.

Det tredie Regel. Det vand som først er grønt / och bliffuer siden sort/ mercker døden / Huilckit som kommer aff offuer fløddig kyld/som den naturlige hede vdsløcker.

Den fierde/det vand som pissis i drøppetal/oc er sort/ mercker døden.

Den Femte Regel. Det Vand som kommer aff en Quindes Persone/som offuen til klart er/oc vnderneden sort/ merker hendis Tids vnaturlige flydelse.

Den siette Regel. Vand som sort er i begyndelsen aff nogen kolde siuge /oc det bliffuer saaledis farffuit til den vii. dag/det mercker at den siuge skal vorde helbrede igen.

Den siuende Regel. Sort vand som kommer fra den som haffuer den fierde dags kolde siuge / det mercker ath den Siuge skal bliffue helbred igen.

Den ottende Regel. Er vandet sort i nogen kolde siuge/oc om den siugis Hoffuit/ Hals/eller Ryg suedis/ det er ith tegen der til at Døden er tilstede.

Det v Capittel.

Vand farffuit som Bly.

HEr vil ieg sette x. Regle om det vād som faruit er sō bly.

Den første Regel. Huert vand som aldelis farffuit er som Bly / mercker døden.

Den ii. Regel. Det vand som farffuit er som bly/oc er der til lit sort/huilckit sō føre haffuer verit grønt mercker døde.

Den iii. Regel. Det vand hues øffuerstedel farffuit er som bly/mercker den fallende sot/oc andre onde hoffuedens siugdommer.

Den iiii. Regel/det vand som nogē stund haffuer stot oc bliffuer saa farffuit som bly/det mercker vatersot.

Den v. Regel. Vand som farffuit er som bly/oc der i ere mange smaa korn eller Blærer / mercker Lungesot / eller oc en Byld vdi Brystet.

Den vi Regel. vand farffuit som bly oc er føte/ och er fit som Olie/ mercker den naturlige vedskis opløselse.

Den vii. Regel. vand som farffuit er som bly/oc er føte oc offte pisser/mercker den kolde piss / oc blærens forstoppelse

Den viii.

Den Ottende regel. Vand som er farffuit som Bly vdi den siuge Ptisis / det i Suinde sot / mercker døden.

Den ix. Regel. Vand farffuit som bly / oc mand seer det i mange smaa stycker/mercker ledemodernis suare pine.

Den x. Regel. Vand som farffuit er som bly vdi den siuge Phrenesis/det er i vildelse/mercker døden.

Det vi. Capittel.

Om Grønt vand.

JEg vil her sette fire Regle om det Grøne vand, Første Regel. Grønt vand vdi stercke kaalde siuger/mercker døden.

Den ii. Regel. Grønt vand som er aff ith Barn/mercker kråpe/oc offuerflødig kold veske i senerne.

Den iii. Regel. Er vandet grønt/oc det menniske sō vandet aff er føler ont om kring Maffuen/och om det er nedre paa bonden aff Vandet/megen Sky/det mercker at det menniske haffuer drucket Eder oc forgifft.

Den iiii. Regel/grønt vand met en grøn Circker i den siugdom Phrenesis/det er vildelse/ mercker døden.

Det vii. Capittel.

Om Huit Vand.

MErck her/vi. Regle om det huide vand.

Den i. Regel Huit vand som er skønt/ mercker Miltens forstoppelse / ansictens blege farffue/oc legemens tunghed.

Den ii. Regel. Huit vand met en Cirkel farffuit som bly/mercker Nyernens forstoppelse /oc den fallende sot.

Den iii. Regel. Huit slimactigt vand / mercker den groffue

grosfue vfordøffuede vedskes osfuerflødighed.

Den iiii. Regel/Huit vand som helten farffuit er som Bly/oc der er rødde vdi/mercker Nyrenis Byld/oc i den sted som Vandet haffuer sin gang igennem.

Den v. Regel. Huit skønt vand oc er lidt farffuit som Bly/mercker Lendernis och Blære sten. Men om mand vil vide om samme Sten er vdi Lenderne eller i Blæren/ da skal mand giffue act der paa huad som mand finder nedre paa bonden/findis der smaa sand/ oc den er rød / da er Stenen vdi Nyrerne / men er hand huid/da er Stenen vdi Blæren.

Den vi. Regel. Huit vand som tyckt oc fet er/ mercker Suinde sot Ethica kaldet.

Det viii. Capittel.

Om røt vand.

Det vand som er røt/mercker almindelig gerne hede. Men dog skal mand vide/ ath det icke stedse aff hede er/thi det sker offte vdi en kolder siugdom/at den siugis vand er røt/aff stor rørelse oc pine / som offte sker vdi Tarmenis vred/som kommer aff kyld. Her vdi fare oc mange Læger vild i det at naar som de see det vand som er røt/ da dømme de siugdommen at vere aff hede/oc giffue saa raad der til at mand skal bruge til den siuge kold mad oc Lægedom huor aff den siuge da stor skade faar. Somme som omgaa met den siuge/naar som de see at hand tørster/oc munden er tør/oc vandet er røt/da tro de icke at siugen er aff kuld och da giffue de den siuge de ting som køle / huor aff hand da faar stor skade.

Faar huad sag skyld at vandet er røt.

Der ere mange haande sager til for hues skyld vandet er røt vdi kolde siugdommer/ som ere/ aff den hindis

forstoppelse som er imellem Gallen oc Tarmene aff kold Phlematiske vedske / for hues skyld den røde Cholera kand icke haffue sin gang vdi Tarmene/men den driffuis til bage ned til Nyrerne/ huor aff vandet bliffuer da røt. Dette giffuer ieg til kende/for den skyld /om mand vil lade besee den siugis vand / at mand da skal giffue til kende dem som det besee skal /den siugis leylighed/ paa det den siuge kand desbedre hielpis oc icke forsømmis.

Jeg vil her sette viii. Regle om det røde vand.

Den i. Regel. røt vand som bliffuer røt i Lendernis siugdom /mercker at i samme sted er en hed byld.

Den ii. Regel. Vand som er røt oc bliffuer saaledis/ oc sig icke nedsetter til bonden/vdi nogen stor oc suar kaaldesiuge/mercker døden.

Den iii Regel. Røt vand som er blegt / mercker en Byld paa Leffueren.

Den iiii. Regel. Røt vand som farffuit er som olie / oc det er føye /oc lucter ilde mercker døden.

Den v. Regel. Det vand som røt er,/oc bliffuer siden farffuit som Bly mercker Brystens bylder oc Lungesot.

Den vi Regel. Røt vand som er blandet met sort/ mercker Leffuerens store hede.

Den vii. Regel. Røt vand som er saa røt som it Rosen/mercker den kaaldesiuge Ephimera.

Den viii. Regel. Røt vand som er tyckt/ oc om det er gult i Glassit naar som det røris som Saffran/det mercker den Gule sot.

Her til haffuer mand nu hørt huorledis mand dømme skal om de almindeligste farffuer / vnder huilcke alle de andre ere begrebne / huor aff mand lettelig om de andre dømme kand (om mand ellers løst der til haffuer) Thi huo som kender de tuende yderste deler / hand finder lettelig mellem delen som der imellem er.

Det

Det ix. Capittel.

Om de ting som ere vdi vandet.

Hffuenfore er lert och sagt / ath mand skal giffue act paa trende ting som ere i vandet huilcke ere / farffuen / substantien / och huad som mand der inde seer oc finder. Om farffuen oc substantien er en part handlit i blant faruerne / den anden part skal her effter høris i blant andre ting / thi substantien i sig selff / huercken giffuer eller tager nogit. Paa det mand kan disbedre forstaa de ting som sees oc findis i vandit / vil ieg de almindeligste her tilkende giffue / oc siden huert besynderligt forklare met sine Regle / De xvi. ting ere de som i vandet sees. Det i. er Circkelē. Det ii. skummet. Det iii. er Blod. Det iiii. er Sand. Det v. er Mandens eller quindens naturlige seed. Det vi. Er smaa blærer eller Byller. det vii. Ere smaa korn. det viii. Er en tyck hinde lige som taage. det ix. er en ting lige som det vore haar. det x. Er som fiske skel. det xi. Nogen ting som kled. det xii. Nogen ting som støff. Det xiii. Nogen ting som er groffuere end klid lige som Huedekorn. det xiiii Er rødde. det xv. Er nogē ting som setter nedre paa bondē det xvi. Er nogen wfordøffuit vedske som er i vandit.

Det x. Capittel.

Om den Circkel som er om vandit.

Circkelen er intet andet vden vandsens øffuerste del / oc mercker intet andet end Hoffuedens breck oc brøst. Her om vil ieg sette vii. Regle.

Den i. Regel. Vandens groffue och tycke Circkel / mercker / At bag i Hoffuedit er pine aff den vedske Phlegma vitrium kallet.

Den ii. Regel. Den Circkel som farffuit er som Fiol/oc er groff i substantze/ mercker at Hoffuedit lider induortis pine/aff offuerflødigt blod.

Den iii. Regel. Den Circkel som er bleg/och subtilig i sin substantz/mercker at Hoffuedit lider pine i den venstre side aff den Melancholiske vedske.

Den iiii. Regel. Den Circkel som er Gul och haffuer en subtilig substantz / mercker ath Hoffuedit lider pine aff den Cholериske vedske.

Den v. regel. Den Circkel som farffuit er som bly/oc haffuer en tyck substantz/mercker den Fallende sot/thi han mercker Hiernens forstoppelse/vere sig megen eller liden.

Den vi. Regel. Den Circkel som er grøn oc subtilig vdi store stercke kolde siuger/giffuet tilkende at mand skal faa den siugdom Phrenesis.

Den vii. Regel. Den Circkel som skelffuer eller ryster/den mercker Poplesie/oc hoffuedens flydelse.

Det xi. Capittel.

Aff Vandens skum.

Vandens skum er intedt andet vden en seg vedske/oc gøres aff den hede som vercker i den seie vedske/ saa som mand see kand paa bredden aff vandit/ huor som der ligger megen sey Materie/ oc solen skinner der paa eller vanget er der aff het at det er rørt bort oc igen/ da bliffuer det til Skum/saaledis gaar det oc til met Menniskens vand. Oc før mand det beseer / skal mand lade det nogen stund stille staa / och tilsee om det er bleffuit skumactigt for det haffuer verit rørt oc baarit.

Fire Regle skal mand her mercke vandens skum.

Den første Regel. Naar som der er skum paa vandet oc er

oc er tyck oc idelige der paa blifuer/desligeste at vandet er oc tyckt/mercker veder i lifsuit/at man icke fordøffue kand.

Den ii. Regel. Vandens subtilige skū som Bleg er/ mercker lungens hede/desligiste hiertens brystens oc leffuerens.

Den iii. Regel. Vand som haffuer en sorter skum som er atskilt/ mercker den sorte sot Ictericie nigra kallit/som kommer aff den Melancholiske veske/thi der er en forstoppelse imellem Leffueren oc milten/saa at den kand icke haffue sin gang til Milten / men gaar til bage til Nyrerne / igennem vandet.

Den iiii. regel. Den skum som er grøn oc er atskilt/eller oc gul som Saffran/mercker Leffuerens store hede/och den gulesot/oc pine vnder Ribbenene i den høyre side.

Det xii. Capittel.

Blod i Vandet.

STundem sker det/ at der er blod i vandit / och det samme Blod er stundem klart/oc stundem blendit/ Her om vil ieg sette v. Regle.

Første regel. Naar som Blodit i Vandit er tyckt oc er tringt/oc giffuer en sterck luct fra sig/ och pinen vnder den lønlige sted er/det mercker at samme blod kõmer aff blære.

Den ii. regel. Om blodet er tringt oc faller ned paa bonden/mercker Quindfolcks tid.

Den iii. regel. Om der er i vandit blod/som icke er tringt/oc der ligger sort ting nedre paa bonden / det mercker at samme blod flyder fra Nyrerne.

Den iiii. regel. Er blodet klart i vandit/lige som det fløde aff ith saar/och mand haffuer pine vdi Ryggen/dit mercker at samme blod flyder aff den aare Chilis.

Den v. Regel. Om der er klart Blod i vandit/och mand haffuer pine oc sting i den høyre side/mercker at det Blod kommer fra Leffueren.

Det xiii. Capittel.

Om det er Sand i vandit.

OM den Sand som er i vandit vil ieg sette sex Regle.

Den i regel Om der er rød Sand i vandet / oc mand haffuer Ryguerck / det mercker Lendernis Sten.

Den ii. regel. Haard sand i vandit som er rød / oc Lendernis pine sactis / mercker ath Lendernis Sten er atskilt oc sønder brøden.

Den iii. Regel. Huid haard Sand som siuncker ned paa bonden / oc om mand haffuer pine hoss den lønlige sted mercker at Stenen er i Blaren.

Den iiii. Regel. Den Sand som rød er som Blod i vandet / oc mand haffuer nogen koldesiuge / mercker at vedsken er forbrent.

Den v. Regel. Den Sand som er rød i vandit / och mand haffuer den koldesiuge / oc haffuer pine i Lenderne / mercker Leffuerens oc Nyrernis hede.

Det xiiii. Capittel

Sand i huilcket Mands eller quindens Sad sees

STundem skeer det at Mands eller Quindens naturlige Sad er i vandit / her om vil ieg sette iii. Regle.

Den i. Regel. Om den naturlige Sad er i deler atskiit i vandit / mercker at mand oc Quinde haffue hafft legomlig samquem tilsammen / och legt den leg som Adam och Eua først begynte.

Den ii.

Den ii. Regel. Om mand seer i vandit den Sad som tyckt oc tringt er/det mercker at det mēniske haffuer leffuit kyskelig/oc icke bedreffuit wkyskhed/huor aff stundē megit ont kommer/oc mange atskillige siugdōme efftersølge.

Den iii. Regel. Om mand stedsse seer i vandet menniskens Sæd/da mercker det den siugdo.n Gomorrea/effter huilcken gierne kommer Suindesot/Huilcken som den naturlige vedske fortærer.

Det xv. Capittel.

Om de Bubler som sees i vandet.

Di vandet sees stundem Bubler eller noget som ligt er Blærer/oc er dog icke nogen skum. Her om vil ieg sette tre Regle.

Den i. Regel. Om mand seer en stor Buble paa vandet/ eller om der ere mange vdi/ naar som vandet haffuer nogen tid staait stille/ mercker at siugdommen bliffuer languarende.

Den ii. Regel. En stor Buble eller Blære paa vandet/oc om mand helder vand Glassit ned til den ene side/oc om Bublen falder til samme side/mercker at der er megit vederi liffuit/ aff huilckit stor pine kommer.

Den iii. Regel. En stor buble paa vandet/den mercker Maffuens pine/ oc pine i de smaa tarme aff groff vedske oc veder.

Det xvi Capittel.

Om der ere smaa korn eller Bubler i vandit.

Jeg vil her sette tho Regle om det vand vdi huilcket ere smaa Korn eller Bubler.

Den i. Regel. Om mand seer øffuerst i vandit smaa korn/mercke Hoffuedens flydelse.

Den ii. regel. Om mand seer korn mit vdi vandet/ mercker ath der flyder nogen vedske ned aff Hoffuedit vdi Brystet/ oc i Ledemodene.

Det xvii Capittel.

Om nogen sky er vdi vandit.

HEr skal man mercke tho regle om nogē sky er i vandit.

Den i. Naar som mand seer i vandet en sky som er farffuit som bly/ oc den er nederst i vandit/ mercker Suindesot Ethica kallet.

Den ii. regel. Det vand som haffuer skyer och skum oc det er grønt eller gult/ det mercker Leffuerens store hede aff den offuerflødige vedske Cholera.

Det xviii Capittel

Om der siunis eller mand seer haar i vandet.

MAnd seer stundem i vandet haarlocke/ stūdem ere de groffue/ stundē subtilige/ stundem mange/ oc stundem faa/ her om vill teg scriffue fire Regle.

Den i. regel. Røde haarlocke i vandit eller gule/ mercke Nyrenis offuerflødige hede.

Den ii. regel. Haarlocke i det vand som er fet/ mercker at Nyrene smelte.

Den iii. Regel. Haarlocke vdi vandet som ere groffue oc om de forgaa naar som Glassit røris / mercke Nyrenis forstoppelse/ aff tyck oc sey vedske.

Den iiii. Regel. Haarlocke vdi vandit som farffuede ere som Olie / de mercke at det gantske legeme forsuinder oc afftager/ aff den siuge Ethica.

Det xix

Det xix Capittel

Om Fiskeskel sees i vandit.

NAar som mand i vandet seer nogen ting lige som det vaare Fiskeskel/her om vil teg settetit. Regle.

Den i. regel. Ser man skel i vandit/oc den som vandit lod/haffuer icke nogen koldesiuge / da mercker det hudens wrenhed.

Den ii. regel. Om der sees skel i vandit /oc det mennniske som vandit ladt haffuer pine hoff den lønlige sted / mercker at Blæren er skabbet eller bullen.

Det xx. Capittel.

Om mand seer kled i vandit.

WDi vandit seer mand offte nogen ting lige som kled her om vil teg sette trende Regle

Den i. Regel. Seer mand kled i vandit/oc vandit er aff en quindes person/det mercker at hun haffuer ont i Moderen aff offuerflødig vedske/och at hun haffuer den huide flydelse.

Den ii. regel / Om det vand lucter vdi hutlcket kled sees/mercker Blarens byld /oc at der er sten i Blaren.

Den iii. regel. Om mand haffuer den koldesiuge/och mand da seer kled i vandet/det mercker Suindesot Ethica.

Det xxi Capittel

Om der sees i vandit støff.

I Vandit seer mand offte nogne smaa ting lige som støff i mod Solen. Her om vil teg sette tre regle.

Den i. regel. Naar som mand seer nedre paa bondin aff Vandit megen grand eller støff/ da maa mand saa der

paa dømme/at det mennidske haffuer pine i Ledemoderne/ elller i Ledemodernis Lemmer/lige som er Podagel och andre saadanne.

Den ii. regel. Seer mand saadan Støff mit i vandit/ da mercker det Livigens siugdom oc en suar aande,

Den iii. regel. Det vand som klart er oc haffuer en sky vdi huilcken sky mand seer støff som op och ned far / lige som Solens støff/mercker at en quinde er siug met Foster Men dog skal mand icke aldelis sette troen her til/thi det skeer offte at en Quinde er siuglig met Foster / och mand dette eller nogit andet i vandit seer/fordi kand ske/ath hun haffuer en ond Complexie/eller hun holler it ont regemente. Men det er dog offte visl at mand aff fore screffne Tegen forfare kand ath en Quindis persone er siuglig met Foster/end dog det stundem feyler som sagt er,

Det xxii Capittel
Om der er nogen groff ting eller materie i vandit er,

Det skeer och offte at nogen groff ting større end kled er i vandit/her om vil jeg sette tre Regle.

Den i. Regel. Om mand seer nedre paa vandsens bond nogen saadan henge tilsammen/som store korn/ det mercker at en Quinde haffuer icke hendis tid/ men er stoppet.

Den ii. Regel/Om mand saadan ting seer nedre paa glassens bond/oc om den samme er sort / det mercker ath Quindens tid haffuer tagit offuerhaand.

Den iii. Regel/Om mand saadan ting seer nedre paa bonden som henger tilsammen oc haffue en graa farffue / den som det vand lod/haffuer en ond Milt.

Det xxiii

Det xxiii. Capittel.

Om der er Rødde i vandit.

JEg vil sette iiii. Regle om rødde som er i vandit.

Den i. Regel. Vand vdi huilcket lidt rødde er/det mercker en Byld i Nyrene.

Den ii. Regel. Det vand vdi huilcket meget rødde er/oc lucter ilde/det mercker Blarens Byld. Men er saadant vand aff en Quindis persone / da haffuer hun en Byld i Moderen.

Den iii. Regel. Rødde vdi vandit / och om den som vandit lat haffuer / haffuer pine vnder Ribbenene vdi den høyre side/der mercker Leffuerens Byld.

Den iiii. Regel. Om der er rødde i vandit/ och mennisket spytter rødde/ eller haffuer nogen Byld i brystet / det mercker at den siuge skal bliffue helbred igen.

Det xxiiii Capittel

Om den ting som er nedre paa bonden /oc er lig en toge Ipostasis kallet.

OM denne Toge vil jeg sette v. Regle.

Den i. Regel. En graa wlige sky som Toge neden paa glasens bond/ mercker at siugen er wbørig oc genstridig/oc vil icke lettelig lade sig fordriffue.

Den ii. Regel. Om Togen som er nedre paa bonden er farffuit som Bly/ det mercker at den naturlige hede vdslyckis /oc saa døden.

Den iii. Regel. En sort Toge neden vdi glassit/ mercker døden.

Den iiii. Regel. Er Toge vdi Vandit/huilcken sig vddeler i mange deler/mercker Tarmenis vred.

Den

Den v. regel. En toge nedre paa bonden som lig er/ neden til bred/oc offuen til/spisactig/och om samme vand haffuer en passelig farffue/det mercker helbred.

Det xxv Capittel
Om der er i vandit wfordøffuit vedske.

DEt skeer offte ath Lagerne oc de som menniskens vand besee bedragis/ i det at naar som de see neden paa bonden/mit eller øffuerst i glassit/en huid wfordøffuit vedske/och de mene at det er toge /om huilcken før sagt er. Her om vil ieg sette tre Regle.

Den i. regel. Vand i huilcket vdi den øffuerste del en raa wfordøffuit vedske sees / mercker Brystens siugdom/ oc andens trangheed.

Den ii. regel. Vand huor som mit vdi flyder en raa wfordøffuit vedske/mercker Maffuens oc Tarmenis pine/byld oc veder som er vdi dem.

Den iii. Regel. En raa vedske nederst vdi vandet/ mercker at der er en Byld i Nyrene oc i Lenderne.

Om Stolgang.
Til læseren.

Her til haffuer ieg handlet huorledis mand rettelig handle oc dømme skal om menniskens vand eller piss/her effter vil ieg scriffue oc handle huorledis mand dømme skal om Stolgangen eller om det som fra Menniskenn bag vdgaar / thi mand kand och her aff dømme huor aff Siugen hendis begyndelse haffuer/Men Doctores eller læger besee denne ret icke gierne/ fordi at hand icke saa vel smagendis er vdi deris asiun oc Næse som Menniskens vand er/oc vil ieg nu begynde her om at handle.

Det xxvi Capittel

Fire ting skulle actis i Stolgangen.

PAa fire ting skal mand giffue act naar som mand vil dømme om Menniskens stolgang/ Det første om den er megen eller føle/ oc om dervitg er den mad sō edt er. Thi det Menniske som haffuer megen oc stor stolgang/ och æder føle/ det menniske haffuer vden al tuiffuel megen ond vedske i sig. Det skeer offte i en gammel siuge/ at ith Menniske æder aldelis intet/ och haffuer alligeuel megē Stolgāg/ saa at de som den see dem der paa forūdre.

Haffuer nogen føle stolgang/ oc hand æder megit/ det er ith tegen der til at hand føle vedske i sig haffuer/ oc ath naturens vddriffuende krafft er skrøbelig. Tht skal mand viseltgen oc skickelig handle met saadanne/ naar mand dem rense eller purgere vil/ oc icke met dem handle som nogre wforstandige gøre/ de som dem purgere all den stund der noget aff dem vdkomme kand/ huor aff de stor skade faar De wforstandige oc wlerde Prester/ Muncke/ Nunder oc forderffuede kiøbmend som dem for lager vdgiffue/ de holle icke aff nogen Purgatz vden hand gør xv. eller xx. Stolgang/ de rense oc purgere mangen fra helbred oc liffuit.

Det xxvii Capittel

Om den lød oc farffue som i stolgangen findis.

DEn første farffue er den huide. Huid stolgāg mercker Phlegmatis vedskis offuerflødighed/ Gipseum kallet. Men er farffuen huid da mercker den at den vedske Cholera haffuer icke sin rette flød i Tarmene/ huor aff mand dømme maa/ at Gallen er forstoppet/ mercker och offte den Gulesot.

Gul Den anden farffue. Er stolgangen lidt gul / det mercker sundhed oc en fuldkommelig fordøffuelse / dog met saa skel at den er icke for vod / eller for tør / eller och blandet met nogen anden ting.

Rød Den tredie farffue. Er stolgangen rød / den mercker at den røde Cholera offuerflødigen flyder vdi Tarmene. Huor aff almindelig gierne følger Leffuerens flydelse.

Røst Den fierde farffue. Er stolgangen farffuit som røst / det mercker at den vnaturlige vedske Cholera Eruginosa haffuer offuerhaanden. Grøn Er hand grøn da mercker hand den grøne Cholera. Men mand skal oc vel tilsee / at mand icke anser Phlegmam vitreum / for Choleram viridem.

Sort Er stolgangen sort / den mercker stor forbrendelse / men dog icke at stugen kommer stedsse aff hede / thi at stolgangē bliffuer offte sort aff lang forstoppelse oc aff stor rørelse / lige som det skeer naar mand haffuer Tarmenis vred Colica passio kallet.

Bly Naar som stolgangen er farffuit som Bly / det mercker almindelig gierne døden.

Det xxviii. Capittel

Om stolgangens eller Menniskens møgs luct.

Den tredie ting som mand i stolgangen acte skal er lucten thi sompt stolgang lucter intet oc det kommer aff stor kyld / oc mercker den offuerflødige vedske Phlegma insepidum kallet / somme stolgang haffue en sterck oc sur luct / lige som Edicke / eller noget andet som saltet er / mercker oc som sagt er.

Det xxix. Capittel.

Om den fierde ting.

Den fier-

DEn fierde ting som vdi stolgangen actes skal er ath mand skal haffue act der paa huorledis det skicket er som vdkommet er/ tht somme haffue skum paa dem/ oc mercke hede/som opererer i den offuerflødige vedske/effter stolgangis farffuis leylighed.

Somme stolgang vdgaa met stort v~der/och mercke stundem Tarmenis vedske oc kyld. Stundem aff den mad som vader fra sig giffuer/lige som Bønner oc Røer gøre.

Sō stolgang er fed som Smør eller andet fet/den merker at den naturlige fedme bortflyder aff de øffuerste lēmer. Fed

Stundem gaar der Blod vd met stolgangen/saadant kommer stundem aff alle Lemmer/ Stundem allenisté aff en sted/eller oc aff tuende steder/lige som fra Leffueren/ eller aff de aare som i samme sted ere/huor i Tarmene ere vonde. Stundem kommer den fra Milten. Stundem aff de Gyldene aarer som ere bag i Artzen. Her om er ydermere handlit der om Blodsot screffuit er. Stundem vdgaa der store stycker / lige som det vore sort kød / och saadant kommer stundem fra Leffueren/ oc stundem fra Tarmene. Stundem kommer der vd/Huide slimactige stycker /oc er intedt andet end Tarmenis skaffuelse/Stundem kommer der oc store stycker fra Tarmene. Blod

Stundem gaar der rødde vd met Stolgangen/ och det mercker at der er nogen byld sønder brøt i Leffueren/ eller vdi Tarmene. Rødde

Der vdgaa oc stundem met Stolgangen Stene/somme saa store som Haselnødder / de mercke Ledemodernis offuerflødige store kyld oc vedske/oc den visse død/ met en languarendis stuge før døden kommer. Sten

Prentedt i Københaffn hoss Hanss
Vingaard. M. D. Lvii.

